

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

$$\left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2 = \left(\frac{a_1}{a_2}\right)^3$$

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 3-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

**TIBBIY XIZMATLAR BOZORINING SHAKLLANISHI VA XUSUSIY
TIBBIYOTNING PAYDO BO‘LISHI .**

(Farg‘ona vodiysi viloyatlari misolida 1991 – 2025-yillar)

Xazirov Bobirjon Burxaniddinovich

Kokand university Andijon filiali

“Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi, Mustaqil tadqiqotchi.

bobirjon_burxaniddinovich@mail.ru. +998 90 385 02 22

Annotatsiya. Mazkur maqola 1991-2025-yillarda Farg‘ona vodiysi viloyatlarida tibbiy xizmatlar bozorining shakllanishi va xususiy tibbiyot segmentining institutsionallashuvini tahlil qiladi. Tadqiqot normativ-huquqiy hujjatlar, statistik ko‘rsatkichlar va hududiy taqqoslashga tayandi. Natijalar bozor segmentatsiyasi, xizmatlar diversifikatsiyasi va moliyalashtirish aralashuvining kuchayganini ko‘rsatadi. Ilmiy hissasi hududiy model va davriy bosqichlashni asoslashdan iborat.

Kalit so‘zlar: tibbiy xizmatlar bozori, xususiy tibbiyot, Farg‘ona vodiysi, institutsional islohotlar, moliyalashtirish modeli, raqobat, xizmat sifati.

Аннотация. В данной статье анализируется формирование рынка медицинских услуг и институционализация частного медицинского сегмента в регионах Ферганской долины в период 1991-2025 гг. Исследование основано на нормативно-правовых документах, статистических показателях и региональных сравнениях. Результаты показывают увеличение сегментации рынка, диверсификацию услуг и финансирование. Научный вклад заключается в обосновании территориальной модели и периодического поэтапного развития.

Ключевые слова: рынок медицинских услуг, частная медицина, Ферганская долина, институциональные реформы, модель финансирования, конкуренция, качество услуг.

Abstract. This article analyzes the formation of the medical services market and the institutionalization of the private medical segment in the Fergana Valley regions in 1991-2025. The study is based on regulatory documents, statistical indicators, and regional comparisons. The results show an increase in market segmentation, service diversification, and financing intervention. The scientific contribution is to substantiate the territorial model and periodic phasing.

Keywords: medical services market, private medicine, Fergana Valley, institutional reforms, financing model, competition, service quality.

Kirish. Tibbiyot tizimi doirasida bozor mexanizmlarining paydo bo‘lishi post-sotsialistik transformatsiya sharoitida nafaqat iqtisodiy, balki institutsional va ijtimoiy xizmatlar sifatiga ta‘sir etuvchi murakkab jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Tibbiy xizmatlar bozori odatiy tovar bozorlari kabi to‘liq erkin raqobatga asoslanmaydi, chunki axborot asimmetriyasi, ehtiyojning kechiktirib bo‘lmasligi, ijtimoiy kafolatlar va davlatning tartibga soluvchi roli bu sohani tabiatan aralash

institutga aylantiradi. Shu bois 1991-2025-yillar oralig'ida O'zbekistonda, xususan Farg'ona vodiysi viloyatlarida tibbiy xizmatlar bozorining shakllanishi hamda xususiy tibbiyotning paydo bo'lishi jarayonini tarixiy va hududiy kesimda o'rganish ilmiy jihatdan dolzarbdir. Farg'ona vodiysi aholi zichligi yuqori, mehnat migratsiyasi va daromadlar differensiasiyasi nisbatan keskin, shahar va qishloq infratuzilmasi o'rtasidagi tafovut sezilarli ma'kon bo'lgani sababli tibbiy xizmatlar bozorida talab va taklifning hududiy konfiguratsiyasi aniq ko'rinadi. Bundan tashqari, vodiyning uch viloyatli tuzilmasi hududiy taqqoslash va mikroregional farqlarni aniqlash imkonini beradi.

Mavzu bo'yicha mavjud tadqiqotlar ko'proq Sog'liqni Saqlash tizimi islohotlarining umumrespublika darajasidagi normativ-huquqiy asoslariga, moliyalashtirishning byudjet mexanizmlariga yoki tibbiy yordamning tashkiliy modeli evolyutsiyasiga qaratilgan. Biroq bozor shakllanishi, ayniqsa xususiy sektorning paydo bo'lishi va kengayishi, xizmatlar narxlash amaliyoti, klinikalar tarmog'ining joylashuvi, talabning to'lovga qodir segmentlarga ajralishi kabi jarayonlar hududiy iqtisodiy va institutsional sharoitlar bilan bevosita bog'liq bo'lsa-da, Farg'ona vodiysi kesimida 1991-2025-yillarni qamrab olgan davriy bosqichlash va institutsional dinamikani izchil, IMRAD mantiqida bayon etuvchi tahliliy ishlar yetarli darajada shakllanmagan. Tadqiqot bo'shlig'i shundan iboratki, xususiy tibbiyotning vujudga kelishi ko'pincha "davlat sektori kamchiliklarini to'ldiruvchi" hodisa sifatida umumiy ta'rif bilan cheklanadi, ammo uning bozor institutlari sifatida qanday shakllangani, qaysi bosqichlarda qaysi cheklov va rag'batlar ustun bo'lgani hamda vodiyning uch viloyatida bu jarayonlar qaysi yo'nalishda farqlangani yetarli tizimlashtirilmagan.

Ushbu maqolaning maqsadi 1991-2025-yillarda Farg'ona vodiysi viloyatlarida tibbiy xizmatlar bozorining shakllanishi va xususiy tibbiyot segmentining paydo bo'lishi hamda institutsionallashuvini davriy bosqichlar, bozor mexanizmlari va hududiy farqlar doirasida tahlil qilishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi: birinchidan, bozor shakllanishining normativ-institutsional omillarini va ularning hududiy amaliyotda namoyon bo'lishini aniqlash; ikkinchidan, xususiy sektorning xizmat turlari, narx strategiyasi va infratuzilma joylashuvi bo'yicha segmentatsiya mexanizmlarini tizimlashtirish; uchinchidan, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi funksional taqsimotning o'zgarishini hamda sifat, kirish imkoniyati va tenglikka doir oqibatlarni ilmiy-analitik baholash.

Metodlar. Tadqiqot metodologiyasi tarixiy-institutsional va ijtimoiy-iqtisodiy tahlil yondashuvlarini uyg'unlashtirishga tayandi. Birinchi yo'nalishda sog'liqni saqlash sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar, litsenziyalash va akkreditatsiya amaliyotlariga oid tashkiliy qarorlar, shuningdek davlat va nodavlat tibbiyot muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy mexanizmlar mazmunan tahlil qilindi. Bu yondashuv tibbiy xizmatlar bozorining "qoidalar to'plami" qanday

shakllanganini, xususiy sektor uchun kirish to'siqlari va rag'batlar qaysi davrlarda kuchayganini aniqlashga imkon berdi. Ikkinchi yo'nalishda hududiy taqqoslash usuli qo'llanib, Farg'ona vodiysining uch viloyati bo'yicha demografik zichlik, urbanizatsiya darajasi, transport kirish imkoniyati va xizmatlar konsentratsiyasi o'rtasidagi aloqadorliklar kontseptual solishtirildi. Mazkur usul bozor rivojlanishining bir xil normativ maydonda ham hududiy farqlarni keltirib chiqaradigan omillarini ajratib ko'rsatish uchun muhim bo'ldi.

Empirik asos sifatida ochiq statistik materiallar, soha bo'yicha tahliliy sharhlar va ilmiy adabiyotlar bilan ishlash orqali ikkilamchi ma'lumotlarni tizimlashtirish usuli tanlandi. Bunda ma'lumotlar son jihatdan ko'paytirish yoki "xom" ko'rsatkichlar sanog'ini berish maqsad emas, balki ularni bozor segmentatsiyasi va institutsional bosqichlashni yorituvchi analitik indikatorlar sifatida talqin qilish ko'zda tutildi. Shuningdek, tibbiy xizmatlar bozoriga oid nazariy qarashlar, xususan sog'liqni saqlash iqtisodiyotida axborot asimmetriyasi, tartibga solish va aralash moliyalashtirishga doir kontseptlar taqqoslama talqinda qo'llanildi [5; 7]. Metodlarning uyg'unligi maqola maqsadiga muvofiq ravishda "qoidalar va institutlar" bilan "hududiy bozor amaliyoti" o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochishga xizmat qildi. Ilmiy adabiyotlar tanlovida O'zbekiston, Rossiya va xalqaro maktab vakillarining ishlari qamrab olindi, bu esa mahalliy kontekstni umumiy nazariy doira bilan solishtirish va xulosalarni kengroq ilmiy maydonga joylashtirish imkonini berdi [1; 2; 4; 6; 8; 9].

Natijalar. 1991-2025-yillar kesimida Farg'ona vodiysi viloyatlarida tibbiy xizmatlar bozorining shakllanishi to'rta nisbatan barqaror bosqich orqali izohlanadi. Birinchi bosqich 1990-yillarning boshlaridan o'rtalarigacha bo'lgan davr bo'lib, unda davlat tibbiyoti ustunligi saqlangan holda, bozorga xos elementlar asosan norasmiy to'lovlar, pullik xizmatlarning cheklangan amaliyoti va xo'jalik hisobiga o'tish urinishlari ko'rinishida namoyon bo'ladi. Ushbu davrda xususiy tibbiyotning institutsional maydonga kirishi ehtiyotkor, ko'proq stomatologiya, laborator diagnostika va kichik ambulator xizmatlar kabi kapital talabi nisbatan past segmentlar orqali sodir bo'lgan. Natijada bozorning dastlabki segmentatsiyasi ehtiyoj tuzilmasi bilan emas, balki ruxsat etilgan faoliyat turlari va resurslarning taqchilligi bilan belgilangani ko'rinadi.

Ikkinchi bosqich 1990-yillarning oxiri va 2000-yillarda xususiy tibbiyotning "legallasuv va ko'rinish berish" davri sifatida tavsiflanadi. Bu bosqichda litsenziyalash mexanizmlarining shakllanishi, nodavlat tibbiyot muassasalari uchun tashkiliy-huquqiy shakllarning ko'payishi va diagnostika texnologiyalarining nisbatan ommalashuvi kuzatiladi. Farg'ona vodiysi shaharlarida, ayniqsa viloyat markazlari va yirik sanoat tumanlarida, xususiy klinikalar tarmog'i paydo bo'lib, ular xizmat paketlarini tor ixtisoslashuvdan kompleks konsultativ-diagnostik yo'nalishga kengaytira boshlaydi. Bozordagi talab esa ikki konturga ajraladi: bir tomonda tezkorlik va qulaylik uchun to'lovga tayyor shahar aholisi, ikkinchi

tomonida esa davlat muassasalari orqali bepul yoki nisbatan arzon xizmatni tanlaydigan qatlam. Shu tariqa bozor institutlari “narx-sifat” signallari orqali ishlay boshlaydi, biroq sifatni baholashda axborot asimmetriyasi kuchli bo‘lib qoladi.

Uchinchi bosqich 2010-yillar davomida xususiy tibbiyotning tarmoq sifatida kengayishi va raqobatning institutsional ko‘rinish olishi bilan ajralib turadi. Natijalarga ko‘ra, bu davrda xususiy sektor xizmatlari nafaqat stomatologiya va diagnostika, balki ginekologiya, pediatriya, rehabilitatsiya, kichik jarrohlik amaliyotlari kabi yo‘nalishlarga faol kirib boradi. Bunda Farg‘ona vodiysi viloyatlari o‘rtasida joylashuv modeli farqlanadi: aholisi zich va savdo-hunarmandchilik an‘analari kuchli hududlarda kichik va o‘rta klinikalar klasteri ko‘proq, transport tugunlari rivojlangan nuqtalarda esa laborator tarmoqlar va ko‘p tarmoqli markazlar shakllanishi tezlashadi. Shuningdek, “yo‘naltirish kanallari” deb ataladigan amaliyot kuchayadi, ya‘ni bemor oqimi davlat muassasalaridagi konsultatsiya va diagnostika cheklovlari fonida xususiy sektorga o‘tadi. Natijada bozor o‘sishi faqat yangi talab yaratish hisobiga emas, balki mavjud talabning qayta taqsimlanishi hisobiga ham ro‘y beradi.

To‘rtinchi bosqich 2020-2025-yillarda aralash moliyalashtirish, raqamlashtirish va sifat standartlariga bo‘lgan talabning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Bu bosqichda xususiy klinikalar marketing va servis komponentlarini kuchaytirib, onlayn yozilish, natijalarni elektron taqdim etish va paketli xizmatlar orqali talabni barqarorlashtirishga intiladi. Farg‘ona vodiysida ushbu jarayonning natijaviy ko‘rinishi shundaki, xususiy sektor endi “muqobil” emas, balki tibbiy xizmatlar ekotizimining doimiy elementi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, bozorning chuqurlashuvi xizmatlar narxining oshishi va sifatning differensiasiyasi bilan birga kechadi: yuqori texnologiyali xizmatlar yirik shahar markazlarida konsentratsiyalashib, chekka tumanlarda asosan tor profil va past kapital talab qiladigan xizmatlar ustun bo‘lib qoladi. Natijada hududiy tengsizlik xavfi bozorning tabiiy oqibati sifatida yuzaga chiqadi, biroq bu tengsizlik nafaqat bozor, balki infratuzilma va kadrlar taqsimoti bilan ham bog‘liq.

Barcha bosqichlar kesimida umumiy natija sifatida uchta tizimli o‘zgarish ajratildi. Birinchisi, xizmatlar tuzilmasining diversifikatsiyasi bo‘lib, xususiy sektor dastlabki “oddiy” segmentlardan klinik xizmatlarning murakkabroq zanjirlariga o‘tdi va shu orqali tibbiy xizmatlar bozorida taklif ko‘lami kengaydi. Ikkinchisi, raqobatning sifat ko‘rsatkichlariga nisbatan ta’siri bo‘lib, servis, diagnostika tezligi va individual yondashuv kabi parametrlar bozor raqobatining asosiy maydoniga aylandi. Uchinchisi, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi funksional chegara o‘zgarib, davlat sektori ko‘proq ijtimoiy kafolatlangan yordam va yirik tarmoq infratuzilmasini saqlash rolini bajarib turgan paytda, xususiy sektor talabning to‘lovga qodir qismida moslashuvchanlik va xizmat paketlarining yangilanishi orqali bozor dinamizmini ta’minladi.

Munozara. Olingan natijalar sog‘liqni saqlash iqtisodiyotidagi klassik muammolar, avvalo axborot asimmetriyasi va tartibga solish zarurati bilan mos keladi. Arrow tomonidan tibbiyot bozorining o‘ziga xosligi sifatida ishonch, noaniqlik va axborot nomutanosibligi ta’kidlangan bo‘lib, Farg‘ona vodiysi misolida ham xususiy sektorning kengayishi aynan “sifatni tezkor signalizatsiya qilish”ga qaratilgan servis va diagnostika tezligi kabi belgilar orqali amalga oshganini ko‘rsatadi [5]. Bu holat shuni anglatadiki, bozor raqobati faqat klinik natijalar bilan emas, balki bemor tajribasini shakllantiruvchi tashkiliy komponentlar bilan ham o‘lchanadi. Biroq bu jarayonning cheklovi shundaki, servisning yaxshilanishi doimo klinik samaradorlikning oshishini avtomatik kafolatlamaydi; demak, tartibga soluvchi institutlar sifat standartlari va shaffof hisobot mexanizmlarini kuchaytirishi zarur bo‘ladi.

Rossiya tajribasi bo‘yicha Bozor sharoitida sog‘liqni saqlashni boshqarish, pullik xizmatlar va majburiy sug‘urta institutlari atrofidagi ilmiy bahslar xususiy sektorning o‘sishi ko‘pincha byudjet cheklovlari va davlat muassasalarining modernizatsiya resurslari yetishmasligi bilan birga kechishini ko‘rsatadi [6]. Farg‘ona vodiysida ham xususiy tibbiyotning tarmoq sifatida shakllanishi ko‘p jihatdan davlat sektoridagi navbat, diagnostika uskunalariga kirish, shifokor vaqti taqchilligi kabi omillar fonida tezlashgani kuzatildi. Ammo mazkur o‘xshashlikni to‘liq ko‘chirish mumkin emas, chunki O‘zbekistonda hududiy demografik bosim, shahar-qishloq infratuzilma farqlari va migratsiya oqimlari bozor talabining sezgirligini boshqa konfiguratsiyada belgilaydi. Shu nuqtada natijalar hududiy omilning kuchli rolini ko‘rsatib, tibbiy xizmatlar bozorini faqat normativ islohotlar mahsuli sifatida emas, balki demografik va iqtisodiy makonning “bosimi” ostida shakllanuvchi tizim sifatida talqin qilish zarurligini asoslaydi.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, birlamchi bo‘g‘in va ixtisoslashgan yordamni qayta tashkil etish hamda boshqaruv samaradorligini oshirish masalalari ko‘p yoritilgan [1; 2]. Ushbu yondashuvlar Farg‘ona vodiysida ham davlat tibbiyoti infrastrukturasi barqaror “tayanch” rolini saqlab qolganini izohlashga yordam beradi: xususiy sektor ko‘pincha aynan davlat sektorining qamrov hududidan tashqarida emas, balki uning yonida, unga parallel ravishda, ayrim funksiyalarni tezroq va qulayroq bajarish orqali o‘sdi. Bu esa “davlat va xususiy sektor antagonizmi” haqidagi soddalashtirilgan tasavvurni zaiflashtiradi va “komplementarlik” kontsepsiyasini kuchaytiradi, ya’ni ikki sektor o‘rtasida raqobat bilan birga o‘zaro to‘ldiruvchanlik ham mavjud. Biroq komplementarlik ijtimoiy tenglik nuqtayi nazaridan avtomatik ijobiy natija bermaydi, chunki to‘lovga qodirlik bo‘yicha segmentatsiya kuchaygan sari xizmatlardan foydalanish imkoniyati ham tabaqalanadi.

Xalqaro amaliyotga doir adabiyotlarda xususiy provayderlar ishtiroki samaradorlikni oshirishi mumkinligi, biroq kuchli tartibga solish bo‘lmasa, ortiqcha xizmat ko‘rsatish, narxlarining asossiz o‘sishi va sifatning notekisligi kabi xatarlar

kuchayishi qayd etiladi [7; 8]. Fargʻona vodiysi boʻyicha aniqlangan “yuqori texnologiyali xizmatlarning markazlashuvi” va “chekka hududlarda past kapital segmentining ustunligi” aynan shu xatarlarning hududiy koʻrinishidir. Buni yumshatishda hududiy rejalashtirish, tibbiy kadrlarni joylashtirish siyosati va diagnostika infratuzilmasini muvozanatlashtirish muhim instrument boʻlib qoladi. Shu bilan birga, xususiy sektorning servis innovatsiyalari, raqamli navbat va mijozga yoʻnaltirilgan boshqaruv uslublari davlat muassasalari uchun ham “institutsonal bosim” yaratib, umumiy tizimda boshqaruv madaniyatini yangilashga turtki bergani ham eʼtiborga loyiq natijadir. Bu jihat Porter va Teisbergning qiymatga asoslangan raqobat haqidagi qarashlari bilan uygʻunlashadi: raqobat maqsadi faqat koʻproq xizmat sotish emas, balki bemor uchun qiymat yaratish boʻlishi lozim [9]. Vodiyning amaliy tajribasi shuni koʻrsatadiki, qiymat kategoriyasi mahalliy bozor sharoitida koʻpincha “tezlik va qulaylik” bilan oʻlchanadi, klinik natijalarni oʻlchash va taqqoslash mexanizmlari esa hali ham institutsional jihatdan yetarli darajada mustahkam emas. Demak, kelgusida bozorning sogʻlom rivoji uchun sifat indikatorlarini standartlashtirish va jamoatchilikka ochiq kommunikatsiya qilish ilmiy-amaliy vazifa sifatida dolzarblashadi.

Xulosa. 1991-2025-yillarda Fargʻona vodiysi viloyatlarida tibbiy xizmatlar bozorining shakllanishi bosqichma-bosqich kechib, dastlab cheklangan pullik xizmatlar va tor ixtisoslashgan nodavlat amaliyotlardan, keyinchalik esa koʻp tarmoqli xususiy klinikalar, laborator tarmoqlar va servisga yoʻnaltirilgan raqobat muhitigacha evolyutsiyalashdi. Tadqiqot hududiy omil bozor dinamikasini belgilovchi muhim determinant ekanini, yuqori texnologiyali xizmatlar shahar markazlarida konsentratsiyalashishini va chekka hududlarda xizmatlar taklifi torayishini koʻrsatdi. Ilmiy hissasi sifatida davriy bosqichlashga asoslangan hududiy model taklif qilinib, davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi munosabatlar antagonizm emas, koʻproq komplementarlik va talabning qayta taqsimlanishi orqali izohlanishi asoslandi. Amaliy jihatdan natijalar sifat standartlarini kuchaytirish, hududlararo infratuzilma tafovutini kamaytirish va xizmatlardan foydalanish imkoniyatini muvozanatlashtirish boʻyicha boshqaruv qarorlariga analitik asos boʻla oladi. Kelgusidagi tadqiqotlar uchun mikrohududiy xaritalash, bemor oqimining yoʻnalishlari va sifat indikatorlarini oʻlchash mexanizmlarini chuqurlashtirish istiqbollari muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Sodiqov J. Sogʻliqni saqlashni boshqarish va moliyalashtirish asoslari. Toshkent: Oʻzbekiston, 2010. 240 b.
2. Karimov A., Usmonov B. Oʻzbekistonda sogʻliqni saqlash tizimini isloh qilish: institutsional yondashuv. Toshkent: Fan, 2016. 208 b.
3. Abdurahmonov A. Nodavlat tibbiyot muassasalari faoliyatini tartibga solishning huquqiy asoslari. Toshkent: Adolat, 2019. 176 b.
4. Шейман И. М. Реформы здравоохранения: опыт и проблемы. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2013. 304 с.
5. Arrow K. J. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. New York: American Economic Review, 1963. 33 p.
6. Улумбекова Г. Э. Здравоохранение России: состояние и перспективы. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2017. 416 с.